

Artykuł został wydrukowany w grudniowym numerze *Wiadomości* - miesięcznika wydawanego w języku polskim w Szwajcarii.

Prof. dr hab. Jagoda Cieszyńska
Uniwersytet Pedagogiczny
Kraków

Kto mówi w Szwajcarii po polsku?

„Całe prawdziwe życie jest spotkaniem”

Martin Buber

Mottem mojej opowieści o pobycie w Szwajcarii są przywołane słowa Martina Bubera, ale warto także zobaczyć w nich takie oto przesłanie: *spotkanie jest prawdziwym życiem*. Rozmowy z rodzicami i dziećmi były dla mnie najważniejszym wymiarem refleksji nad wartością wypełniania obowiązku wobec rodziny i siebie samego. Bowiem język, to wszak nie tylko narzędzie komunikacji i materia umysłu, ale podstawowy wymiar tożsamości, przynależności etnicznej i kulturowej.

To właśnie poczucie obowiązku wobec swojego zawodu nauczycielki „kazało” Pani Ewie Tomaszewskiej z Bazylei odnaleźć mnie w Krakowie i zaprosić do Szwajcarii. Przyznam, że jej niezwykle poczucie obowiązku wobec innych dzieci i łatwość nawiązywania kontaktu przekonały mnie do podjęcia kolejnego zadania. Pani Ewa nauczyła, przed trzema laty, swoją wówczas czteroletnią córeczkę, a dziś uczennicę pierwszej klasy, czytać książki z radością i ze zrozumieniem. Postanowiła podzielić się skuteczną metodą nauczania czytania z innymi matkami.

Miałam możliwość spotkania się z dziećmi w Bazylei, Lozannie, Bern, Marly i Aarau.

Spotkania

Rozmowy z emigrantami pozwalają dostrzec wiele innych aspektów życia za granicą, nie tylko problemy związane z dwujęzycznością. Miałam okazję rozmawiać z grupą 58. dzieci, a to upoważnia do sformułowania pewnych uogólnień.

Wiele dzieci między trzecim a piątym rokiem życia nie mówi po polsku mimo, iż matki są Polkami. W oczach matek widziałam smutek równy temu, który widzę u rodziców dzieci z głębokimi zaburzeniami komunikacji (autyzm, afazja). To niezwykle bolesne przeżycie dla matki nie móc usłyszeć od czteroletniego dziecka *Mamusiu, Kocham cię*. Dla samego dziecka to ogromna trauma, która na zawsze może zaważyć na podejmowaniu kontaktów społecznych w dorosłym życiu.

Spotkałam także troje czterolatków nie mówiących po polsku mimo, że oboje rodzice są Polakami. Jak wygląda komunikacja w takiej rodzinie? W jaki sposób będą przekazywane wartości? Jak można wychować dziecko i nauczyć je życia w świecie, gdy nie można nawiązać kontaktu werbalnego? Jeśli pięcioletnia dziewczynka nie może rozmawiać ze swoją matką po polsku to proces budowania emocji i uczuć będzie zaburzony, a przecież na to dziecko czeka do wypełnienia rola żony i matki, czy choćby przyjaciółki i współpracownicy.

A przecież spotkałam także trzy matki, które nie są Polkami, a opanowały język polski i to one dbają o zachowanie języka etnicznego dzieci. Kiedy pytałam o motywację, to zawsze oprócz kontaktu z polskimi dziadkami mówiły z szacunkiem o polskiej kulturze. To zadziwiające, że polskie matki często nie widzą wartości języka etnicznego.

Trzeba z całą mocą stwierdzić, że dziecko, które do końca drugiego roku życia nie łączy dwóch wyrazów, nie buduje pierwszych zdań będzie miało ogromne trudności z przyswojeniem drugiego języka. Dzieci, które nie opanowały gramatyki języka etnicznego do czwartego roku życia, nie mają szans na rozwijanie logicznego myślenia, pozostają na etapie myślenia obrazowego, silnie związanego z prawą półkulą mózgu. To utrudnia naukę czytania i na wiele lat blokuje czytanie ze zrozumieniem, a tym samym dalszą drogę kształcenia.

Badania osób dwujęzycznych pokazały, że najpierw dziecko musi opanować podstawy języka etnicznego, by mogło skutecznie uczyć się języka kraju przyjmującego. To oczywiście nie dotyczy dzieci z dwujęzycznością klasyczną, gdzie każde z rodziców ma swój język etniczny, a dziecko nabywa języki równolegle. Bywa jednak i tak, że matki zwracają się do swoich dzieci w języku dla siebie obcym. Sądzą, że pomagają dziecku, a tymczasem wyrządzają im największą szkodę podając niewłaściwe formy artykulacji, akcentu i umacniając język prosty, nierozbudowany, służący jedynie do codziennej komunikacji.

Niemal wszystkie wśród poznanych przeze mnie dzieci do szóstego roku życia ma problemy z głoskami dźwiękowymi (*sz, ż, cz, dż, r*, także *l* bywa nieprawidłowo wymawiane). Ale nie tylko artykulacja jest zaburzona, także gramatyka i składnia (budowa zdań).

Wielu siedmio i ośmiolatków potrafiło przeczytać króciutki, prosty tekst (3 zdania), ale nie umiało udzielić odpowiedzi na pytania. Takie, jedynie mechaniczne czytanie, całkowicie uniemożliwia samodzielne uczenie się z podręczników i naznacza drogę edukacyjną dziecka na całe jego życie.

Spotkałam tylko jedną matkę, która przeczytała książkę „*Dwujęzyczność - dwukulturowość - przekleństwo czy bogactwo?*”. Dotarła do niej w najprostszy sposób wpisując słowo *dwujęzyczność* w wyszukiwarkę internetową. Nabyta wiedza pozwoliła jej w rozsądny sposób kształtować dwujęzyczność i dwukulturowość swojego syna, który pięknie mówi po polsku i nie chciał przerwać naszego spotkania, tak spodobała mu się nauka czytania po polsku.

Zadziwiająca jest bez troska rodziców wobec przyszłości edukacyjnej i emocjonalnej dzieci. Nikt przecież nie może sądzić, że zajęcia w polskich szkołach prowadzone raz w tygodniu, a czasem dwa razy w miesiącu pozwolą dziecku opanować język mówiony i pisany. To na rodzinie, szczególnie na matce spoczywa obowiązek obdarowania dziecka **macierzystym językiem**. Podjęcie decyzji o emigracji jest jednocześnie przyjęciem na siebie obowiązku nauczania języka polskiego własnych dzieci.

Lewooczność, lewouszność - trudności w nabywaniu języka mówionego i pisanego

Spółeczność emigrantów (rodziców i dzieci) nie jest wolna od problemów związanych z kształtowaniem się mózgowej organizacji funkcji językowych. Wiele dzieci ma skrzyżowaną lateralizację funkcji. Na przykład dominujące lewe ucho, lub lewe oko, czasem tylko lewą nogę, ale każda z formuł skrzyżowanej lateralizacji, przy braku ćwiczeń stymulujących, może być źródłem kłopotów w przyswajaniu języka mówionego i pisanego.

W słyszeniu lewousznym dłuższa jest droga którą pokonują dźwięki od lewego ucha do prawej półkuli mózgowej, dlatego dzieci słyszące lewousznie narażone są

na bloki emocjonalne podczas mówienia, często gubią sylaby, nie pamiętają tego, co było w przedszkolu czy na lekcji. Często mają trudności z różnicowaniem głosek o podobnym brzmieniu. Słyszenie lewouszne jest często przyczyną nie płynności mówienia.

W sytuacji lewooczości zdarzają się odwrócenia liter, przestawianie sylab, kłopoty z kierunkiem właściwym dla czytania i pisania. Dzieci lewonożne mają problemy z organizacją przestrzeni, często z ortografią.

Niemal wszystkie osoby prawostronnie zlateralizowane (96 %) przetwarzają język w lewej półkuli mózgu, ale osoby ze skrzyżowaną lateralizacją wykorzystują do tego celu także półkulę prawą. Fakt ten generuje trudności w uczeniu się języków, także obcych. Stąd kłopoty wielu dorosłych emigrantów z opanowaniem języka obcego.

Sposób na trudności

Niezwykle ważne jest, by zrozumieć, że małe dzieci mają ogromne szanse na wykorzystanie swoich możliwości rozwojowych. Najefektywniej dzieci uczą się czytać między trzecim a czwartym/piątym rokiem życia. Wczesna nauka czytania pozwala zatrzymać słowa, które zbyt szybko znikają z pola słyszenia. Pismo daje możliwość powrotu do poprzedniego zdania, by zrozumieć treść wypowiedzi. Czytanie ćwiczy artykulację i rozumienie. Dziecko, które potrafi czytać mówi gramatycznie poprawnie i wciąż wzbogaca swój słownik.

Podczas spotkań z rodzicami opowiadałam o Symultaniczno-Sekwencyjnej Nauce Czytania ® i jej roli w stymulacji funkcji poznawczych. Nauce czytania towarzyszą ćwiczenia percepcji słuchowej i wzrokowej, a także ćwiczenia lewej półkuli mózgu.

Dwujęzyczność może być niewyczerpanym bogactwem dla dzieci polskich emigrantów, ale wymaga zrozumienia problemów lingwistycznych (językowych) i psychologicznych. W procesie zmierzania się z tym problemem konieczne jest działanie wspólnotowe.

Warto zadbać o to, by dzieci polskich nie dotyczyło tragiczne wyznanie poety P. Celana:

Język, który jest językiem innych (...) zawsze czyni z wykluczonych przypadki szczególne i nadzwyczajne (...) obce.

„Rozmowa o górach”